

Het voorkomen van de Zeearend *Haliaeetus albicilla* rond Kampen in de afgelopen 100 jaar

Jan Nap

Van de Zeearend zijn uit het verleden verschillende winterwaarnemingen in Kampen en directe omgeving bekend (ten Kate 1936). Op 25 oktober 1908 werd een vrouwtje geschoten op het Kampereiland. Ook vermeldt Ten Kate een exemplaar, geschoten bij Kampen aan het einde van de negentiende eeuw, en waarnemingen op 9 januari 1924, 23 januari 1924, 30 januari 1926, circa 15 oktober 1926, 9 november 1928, 31 januari 1929, 28 februari 1929 en 18 januari 1933, telkens 1 exemplaar. Uit dezelfde periode stamt een waarneming bij de Ketelmond van 27 december 1939 (Ardea 29: 214).

Gerritsen & Lok (1986) vermelden voor de Zeearend als status: 'Doortrekker en wintergast in zeer klein aantal'. Vermeld wordt dat de Zeearend in de periode 1946-55 een vrijwel jaarlijkse wintergast was aan het Zwarte Meer. Op 5 december 1947 verbleven er drie exemplaren en op 23 en 24 december van dat jaar zelfs vier exemplaren.

Uit de zeventiger jaren van de vorige eeuw zijn de volgende waarnemingen bekend:

- 17 januari 1973: 1 ex. Zwarte Meer;
- 3 maart 1973: 1 ex. Vogeleiland Zwarte Meer;
- 24 januari 1975: 1 ex. Polder Kamperveen;
- 3 december 1975: 1 ex. Zwarte Meer;
- 17 januari 1976: 2 exx. Ramspol, Ketelmeer;
- 20 en 21 januari 1979: 1 ex. Keteleiland;
- 3 februari 1979: 1 ex. Ramspol.

Op 10 maart 1979 werd in Roggebotzand, het bosgebied ten westen van Vosse- en Ketelmeer, een dode Zeearend gevonden, die als nestjong was geringd in Noord Trøndelag, Noorwegen (opgegeven coördinaten 64°—N, 12°—O) op 29 juni 1977. De vogel is opgenomen in de collectie van het Zoölogisch Museum in Amsterdam. Als doodsoorzaak is longontsteking vastgesteld.

Wat aan bovenvermelde waarnemingsdata opvalt, is dat ze voornamelijk liggen in winters die volgens het koudegetal, ook wel aangeduid als het Hellmanngetal, worden geclassificeerd als koud tot streng.

De eerste jaren van de 21^e eeuw laten een duidelijke toename zien van het aantal waarnemingen van de Zeearend in ons gebied, hetgeen blijkt uit het waarnemingenbestand van SOVON, namelijk:

- 2001: 12 waarnemingen;
- 2002: 12 waarnemingen;
- 2003: 42 waarnemingen;
- 2004 (1^e halfjaar): 14 waarnemingen.

Deze waarnemingen beperken zich niet tot de wintermaanden, maar komen uit alle maanden van het jaar, behalve april.

Voor de Vogelwerkgroep van Natuurvereniging “IJsseldelta” in Kampen was dit alles aanleiding om gericht aandacht te besteden aan het voorkomen van de Zeearend. Een tweede reden om de ontwikkelingen te volgen is de uitbreiding van het broedgebied van de Zeearend (de Roder & Bijlsma 2006). Het randmerengebied bij Kampen is een potentieel broedgebied, in het bijzonder na de aanleg van diverse eilandjes.

Onderzoeksgebied en methode

Het onderzochte gebied omvat globaal het Zwarte Meer, het Ketelmeer, het Vossemeer, het Drontermeer, de polder Oosterwolde en het Kampereiland.

De deelnemers aan het onderzoek is gevraagd in ieder geval de volgende gegevens te verzamelen:

- exacte tijd en plaats van de waarneming;
- (geschatte)leeftijd en individuele kenmerken;
- gedrag;
- eventuele prooien of andere voedselinformatie;
- informatie over roestplaatsen.

Op basis van de SOVON-BSP-waarnemingen van Zeearenden in ons gebied over de periode 1989 – 2004 is een aantal waarnemingspunten gekozen (aangegeven op bijgaand kaartje), waar vanaf een half uur voor zonsopgang tot circa 2 uur na zonsopgang is gepost. Op twee van de vier dagen is ook gepost vanaf 15.00 uur tot na zonsondergang.

Daarnaast is ook van rechtstreeks doorgegeven incidentele waarnemingen en op Internet vermelde observaties gebruik gemaakt.

Resultaten

Seizoen 2004/05

De waarnemingsdagen waren op 18 december, 8 januari (ook 's middags), 5 februari en 5 maart. In deze winter verbleef hoogstwaarschijnlijk slechts één Zeearend gedurende langere tijd in het gebied. Een melding van twee bakkeleiene Zeearenden in de polder Oosterwolde op 10 januari bleef na navraag onbevestigd. De bewuste Zeearend, in het tweede of derde kalenderjaar, werd voor het eerst gezien in de IJsselmonding op 10 november, terwijl de vogel de prooi van een Havik afhandig maakte (de Roder 2005). ‘Deze’ vogel bleek een redelijk constant dagpatroon te vertonen. Verschillende malen vloog de vogel 's morgens van de polder Oosterwolde in de richting van Vossemeer/IJsselmonding, waar de arend regelmatig jagend werd gezien. Rond zonsondergang vloog de vogel in de richting van de polder Oosterwolde. Op het waarnemingspunt in genoemde polder is de vogel enkele malen gezien, mogelijk vliegend in de richting van de Veluwerand. Een slaapplek van de vogel is niet ontdekt.

Wel zag ik op 1 februari 2005 om 16.45 uur een Zeearend, zittend in een boom op het eiland 'De Reeve'. Rond 16.50 à 16.55 uur zag Brenda Boeve een Zeearend boven het Vossemeer bij Roggebotsluis. Gezien de geringe afstand tussen beide plaatsen gaat het hoogstwaarschijnlijk om dezelfde vogel.

Tijdens de teldag op 5 februari is geen Zeearend waargenomen. Wel zagen Henk Kroeze en Anton Wielink een Zeearend boven de Ketelpolder vliegen.

In de periode 28 februari – 2 maart is een derdejaars Zeearend gezien in de omgeving van de Beulakerwilde (Atlasblok 21-14-35; R Messemaker).

Op 29 maart was een onvolwassen Zeearend aanwezig in de Ellerslenk (Atlasblok 27-11-31; E. van Wijhe).

Op 13 en 15 april zag ik een onvolwassen Zeearend (derde- of vierdejaars) in de polder Oosterwolde, de laatste keer jagend achter een haas.

Seizoen 2005/06

De telpostdata waren op 3 december, 7 januari, 4 februari en 4 maart. Op de officiële tijden zijn de volgende waarnemingen gedaan.

3 december 2005: om 14.40 uur zagen Reijer van't Hul en Jan Willem Hulstein een derdejaars Zeearend, komend uit de richting van de Ketelpolder, die even landde op een steen op de zandplaat in het Vossemeer. Om 14.50 uur vloog de vogel door in de richting van het Drontermeer.

Op 4 maart, bij het eerste licht, zag Fibo Nannen op zijn post (eiland "De Zwaan") een Zeearend in de richting van de Ketelpolder vliegen. Henk de Vos zag de vogel rond 08.00 uur bij de IJsselmonding arriveren. De vierdejaars vogel ging op een baken zitten, waarna hij/zij na c. 1½ uur, verstoord door een schip van de bruine vloot, wegvloog verder de IJsselmonding in.

Overige waarnemingen:

De eerste waarneming van het seizoen betreft een derdejaars vogel in het Vossemeer (2 november 2005; Henk de Vos). De vogel droeg een kleurringcombinatie (links groen/rechts zwart) en bleek in 2002 geringd te zijn aan de Zweedse oostkust.

Daarnaast was er een dertigtal waarnemingen in de periode 2 november – 24 februari, waarbij het waarschijnlijk om dezelfde vogel ging.

Eén van deze waarnemingen (5 januari, 15.45 uur, ondergetekende) betreft een onvolwassen vogel, die verdekt opgesteld (nevelig weer en al schemerig) in de rietkreeg bij de Vossemeerplaat stond. Deed een halfslachtige poging om een Zwarte Kraai te slaan. Vloog na c. 10 minuten op en verdween boven Roggebotzand. Vogel droeg potringen, maar door het ongunstige licht geen details gezien.

Buiten bovengenoemde waarnemingen waren er observaties van een adulte Zeearend op:

12 november 2005, 16.15 uur: Vossemeer;

13 november 2005: rustend in een boom eiland 'De Zwaan'.

28 januari 2006, 12.54 uur: bij plaat Vossemeer, vliegend richting Keteldiep;

23 februari 2006: Vossemeer/IJsselmonding.

Een Zweedse Zeearend, geboren in 2002 aan de oostkust gezien de kleurringcombinatie, hier in het Vossemeer, 28 November 2006 (Cor Fikkert). *Colour-ringed White-tailed Eagle at the Vossemeer in the central Netherlands, 28 November 2006. This bird was ringed as a nestling in eastern Sweden in 2002.*

Seizoen 2006/07

Telpostdata: 2 december, 6 januari, 3 februari en 3 maart. De volgende waarnemingen werden gedaan:

2 december, 08.10 uur: eiland 'De Zwaan', Zeearend vanuit Roggeboetzand, richting IJsselmonding. Ter hoogte van het Keteleiland voegde er zich een tweede exemplaar bij. Geen kleed kunnen onderscheiden.

2 december, 8.23 uur: Polder Oosterwolder: Zeearend (geen witte staart) komend vanaf Eekteiland, richting Roggebotsluis.

2 december, 15.10 uur: eerstejaars Zeearend vanaf Elburg.

3 februari, 15.15 uur: Polder Oosterwolde, adult ex. in oostelijke richting.

3 februari, 15.45 uur: Eiland "De Zwaan", 1 ex. komend vanaf de IJsselmonding, richting Roggebotsluis.

In dit seizoen zijn in ieder geval drie verschillende individuen waargenomen.

Op 19 september was een eerstejaars aanwezig in het natuurontwikkelingsgebied 'IJsselmonding'. Op 21 januari werd voor het laatst een jonge vogel (tweedejaars) gezien.

Op 17 november werd een subadulte vogel (derde of vierde kalenderjaar) gezien bij eiland 'De Zwaan'. Op 12 februari werd op dezelfde plaats een subadult ex. gezien.

De eerste waarneming van een adulte vogel viel op 22 oktober. In de periode 13 januari-11 februari is tienmaal een adult exemplaar gezien. Het is uiteraard onzeker of het niet om meer dan drie individuele vogels gaat.

Bijzonder is de waarneming van een tweedejaars vogel bij de ringbaan in het Zwarte Meer om c. 09.00 uur. Deze vogels probeerde tevergeefs een jonge Knobbelzwaan te bemachtigen (Dirk Jan Wind en ondergetekende).

Seizoen 2007/08

Telpostdata: 1 december, 5 januari, 2 februari en 1 maart.

Op geen van deze data werden Zeearenden gezien. Op 1 december werd wel een adult ex. gezien in de polder Oosterwolde. Op 2 december werd een adult ex. waargenomen vanaf de uitkijktoren in het Rechterveld. De laatste waarneming van een adult ex. was op 30 januari in het Vossemeer. Deze vogel vloog om 15.00 uur richting polder Oosterwolde.

Op 5 januari was er een waarneming van een tweede- of derdejaars vogel vliegend van het Vossemeer richting Roggebotzand.

Vervolg

Het blijft de moeite waard om het onderzoek voort te zetten, zeker nu de Zeearend in de Oostvaardersplassen vaste voet aan de grond gevonden heeft. In het gebied van de IJsseldelta zijn zeker geschikte broedplaatsen aanwezig. De vraag is of de toch wel intensieve recreatie een beletsel inhoudt. In een gebied met zo weinig uitgestrekte en afgesloten natuurgebieden zou dat een reëel probleem kunnen worden.

Een tweede en een derdejaars Zeearend op ijsschots in het Ketelmeer, IJsselmonding, 28 december 2008 (Cor Fikkert). *A second- and a third-year White-tailed Eagle in the IJsselmonding, 28 December 2008.*

Dankwoord

Een woord van dank voor de vaste telpostbezetting, Jan Boddeus, Nico Goosen, Reijer van't Hul, Jan Willem Hulstein, Evert Koridon, Fibo Nannen, Yvonne Rabe, Henk de Vos en Tiemen Zandbergen is zeker op zijn plaats. Dat geldt ook voor de melders van individuele waarnemingen.

Summary

Nap J. 2009. White-tailed Eagles *Haliaeetus albicilla* near Kampen in the past 100 years. De Takkeling 17: 62-67.

For the eastern shore of Lake IJsselmeer, near Kampen, records of White-tailed Eagles were collated from published sources, in addition to the information derived from (partly systematic) counts in the mid-2000s. No more than 1 White-tailed Eagle per year was recorded in 10 years between 1908 and 1939. Up to 4 birds per winter (usually 1-2) were annually present between 1946-55. In the 1970s, only 7 records have been registered (6x 1 bird, 1x 2 birds). A Norwegian eagle, ringed as nestling in 1977, was found dead (pneumonia) on 10 March 1979.

In the 2000s, the number of observations increased steeply, with 12 records in 2001, 12 records in 2002, 42 records in 2003 and 14 records in the first half of 2004 (presumably indicative of an increase in observation effort). These observations encompassed all months of the year, except April. How many individual birds were involved, is not known. In the winter of 2004/05, a single White-tailed Eagle in its second/third year of life stayed in the region. A colour-ringed Swedish bird was present in the winter of 2005/06, originating from a breeding site in eastern Sweden (ringed as nestling in 2002). Records were restricted to the period of 12 November through 23 February; an observation of an adult may have involved the Swedish bird. In the winter of 2006/07, three White-tailed Eagles were present between 19 September and 11 February, *i.e.* an adult, a third/fourth-year bird and a juvenile. In 2007/08, most observations were of an adult bird, but a second/third-year bird on 5 January indicated the presence of a second bird.

The observations in the 2000s do not suggest an increase in the number of wintering White-tailed Eagles in the eastern Lake IJsselmeer region as compared to the 20th century.

Literatuur

- Gerritsen G.J. & Lok J. 1986. Vogels in de IJsseldelta. IJsselakademie, Kampen.
- Kate C.G.B. ten 1936. De Vogels van het Zuiderzeegebied. *In*: Redecke H.C.(red.), Flora en fauna der Zuiderzee, Bijlage in Supplement: 1-82.
- Roder F.E. de 2005. Spectaculaire actie van een Zearend *Haliaeetus albicilla* in de IJsselmonding. *De Takkeling* 13: 80-81.
- Roder F.E. de & Bijlsma R.G. 2006. Eerste broedgeval van de Zearend *Haliaeetus albicilla* in Nederland. *De Takkeling* 14: 209-231.

Adres: Henry Dunantstraat 7, 8264 AB Kampen (j-nap@hetnet.nl)